

NUME PROPRII ȘI DENOMINAȚII PROPRIALE, ÎNTRE MONOVALENȚĂ ȘI POLIFONIE. (ABORDARE PRAGMALINGVISTICĂ)¹

*Proper Names and Proprial Designations, between Monovalence and Polyphony.
(A Pragmalinguistic Approach)*

**Daiana FELECAN, Associate Professor Ph.D.,
Technical University of Cluj-Napoca,
North University Centre of Baia Mare**

Abstract: The perspective proposed in the present paper relies on the theoretical approach to the status of proper names (as objects of language), made by Marie-Noëlle Gary-Prieur in the article "Le nom propre, entre langue et discours" (published in "Les Carnets du Cediscor", no. 11/2009, available online at <cediscor.revues.org/825>).

The object of study of this research is, on the one hand, the proper name (PrN), treated as a closed sign (achieved at the level of language) of a unique initial referent, or as an open sign (achieved at the discourse level) of one or several discursive referents. On the other hand, the article also studies proprial designation (PrD), which is achieved at the level of discourse. A PrD is used as a PrN and can develop singular or multiple discursive reference.

The meaning of a PrN is fixed (conventionally established by a given ethnolinguistic community) in the system of language. Nevertheless, the content of a PrN (whose appropriate identification requires some prior acquaintance) is fixed at the utterance level. The referent of a proper name and, according to some theories (see Mill 1988, Kripke 2001), its sole "meaning", generates polyphonic effects in different contextualisations (obtained by means of metaphorical and metonymical processes), as a result of its being embodied in subsequent "incarnations".

Proprial designations derive their meanings (which are extralinguistically motivated) from contexts (contextual uses make them equivalent to proper names; this accounts for the circumstantially proprial status of such designations). When they are decontextualised, they continue to exist – by means of lexicalisation – in the inventory of common language (as common names, CN).

Due to its potential manifestations, the reference of a PrD can grow exponentially, depending on the parameters of the context delineated at the (extra)utterance level (speaking subject, social and cultural factors, and so on).

The corpus used to support the theoretical perspective advanced in this paper comprises conventional and unconventional anthroponyms (CA / UA).

The methodology employed pertains to the field of pragmalinguistics and discourse analysis.

Keywords: proper name, proprial designations, discursive reference, the level of language, the level of discourse.

¹ Acest articol face parte dintr-un proiect de cercetare CNCS, intitulat *Unconventional Romanian Anthroponyms in European Context: Formation Patterns and Discursive Function*, nr. contract 103/25.10.201; director de proiect: Daiana Felecan.

1. Preliminarii

Punctul de pornire al perspectivei promovate în prezenta comunicare îl constituie precizările teoretice referitoare la statutul numelui propriu (ca obiect al limbii) făcute de Marie-Noëlle Gary-Prieur în articolul *Le nom propre, entre langue et discours* (publicat în *Les Carnets du Cediscor*, nr. 11/2009, disponibil *online* la adresa cediscor.revues.org/825).

Obiectul de studiu al lucrării de față este, pe de o parte, *numele propriu*² (Npr), considerat fie ca *semn închis* – realizat *la nivelul limbii* – al unui *referent inițial unic*³, fie ca *semn deschis* – realizat la nivelul discursului – al unui referent / unor referenți discursiv(i), iar, pe de altă parte, *denominația proprială* (Denpr), luată / dată în folosință cu calitate de Npr, susceptibilă de *referință discursivă singulară* sau *multiplă*, actualizată *la nivelul enunțului*.

Sensul Npr este fixat în sistemul limbii (stabilit, prin convenție, de o comunitate etnolingvistică determinată). În schimb, *conținutul* acestuia (a cărui identificare corespunzătoare necesită o cunoaștere prealabilă) este fixat la nivelul enunțului. Referentul *numelui propriu ilustru* (conform unor teorii (vezi Mill 1988, Kripke 2001), singurul „sens” al acestuia), fiind încapsulat în „incarnările” ulterioare, degajă efecte polifonice în diferite contextualizări (obținute prin procese metaforice / metonimice).

Denominațiile propriale își extrag sensurile (motivate extralingvistic) din context (folosirile contextuale echivalându-le statutul cu acela al Npr; astfel se explică statutul lor *circumstanțial* proprial). Decontextualizate, ele rămân – prin lexicalizare – în inventarul limbii comune (nume comune) (Nc).

Referința Denpr, prin actualizările potențiale, poate să se multiplice exponențial în funcție de parametrii contextului (extra)enunțativ (subiect enunțiator, factori sociali, culturali etc.).

Corpusul de sprijin pentru direcția teoretică avansată va fi constituit din *antroponime convenționale* și *neconvenționale* (Ac / An).

Metodologia cu care vom opera este cea specifică domeniului *pragmalingvisticii* și *analizei discursului*.

2. „Numele propriu, între limbă și discurs” (Gary-Prieur 2009)

2.1. De-a lungul timpului au fost avansate teze controversate, din varii perspective ale științei (lingvistice, logice, filozofice etc.), asupra validării sau invalidării unui posibil semnificat al numelui propriu. Fără a ne propune o evaluare a acestor teorii (vezi teoria numelui propriu fără sens, Mill 1988; teoria referinței descriptive, Frege 1971, Russell 1956; teoria referinței directe, Kripke 2001; teoria sensului clasificator, Gardiner 1954), subscriem la ipoteza susținută de Gary-Prieur (2009), care pleacă de la studierea relației dintre *sensul* numelui propriu în *limbă* și *interpretările* pe care acesta poate să le primească într-un

² Considerațiile noastre vor fi limitate la numele proprii de persoană.

³ Referentul unui Npr este reperabil simultan ca „obiect al lumii” și ca „obiect al discursului”. « Cette distinction doit envisager, d’une part, la différence qui existe entre la *réalité ontologique*, physique d’un objet appartenant au monde sensible et, de l’autre, sa *réalité discursive*, son reflet au niveau textuel. Il s’agit de la différence qui s’instaure entre la *réalité* (en effet, nous n’avons pas accès au monde tel qu’il est, mais à un *modèle phénoménologique* de la *réalité*) et le monde représenté à travers le discours » (Munteanu Siserman 2013).

*discurs*⁴. În calitate de „cuvânt al discursului” (Ducrot *et al.* 1980), Npr « [...] n’identifie pas par lui-même un référent, mais donne simplement une *instruction d’identification* qui ne peut être appliquée par le destinataire que si ce dernier connaît déjà la relation référentielle établie par le Np » (Gary-Prieur 2009).

Autoarea face « une distinction explicite entre le *sens en langue* du Np, qui est une instruction d’identification de son référent initial⁵, et les *interprétations discursives*, qui sont toujours construites à partir de ce sens » și identifică două perspective diferite de investigare a numelui propriu în discurs (singura ipostază în care acesta este susceptibil de a comporta vreo *interpretare* (conținut)):

« - *l’approche linguistique*, l’objet d’étude est le Np en tant que forme de la langue [...] și

- *l’approche discursive*, l’objet d’étude est un (des) discours sur le référent du Np [...] » (Gary-Prieur 2009).

2.2. În articularea dintre gramatică și analiza discursului, disciplină care își conjugă demersurile în virtutea identificării corecte a proprietăților semantice ale Npr în sistemul limbii, se pot distinge, în acord cu Gary-Prieur (2009), următoarele două direcții de analiză:

a). « la définition sémantique du Np dans la langue renvoie nécessairement à la dimension du discours » și

b). identificarea mecanismelor « qui permettent l’interprétation d’un Np dans un discours, en insistant sur la nécessité de ne pas perdre de vue les propriétés qui caractérisent la catégorie grammaticale des Np, par opposition à tout autre mode de dénomination ».

2.3. În calitate de cuvânt al limbii, *numele propriu de persoană* este definit, în literatura de specialitate (vezi GALR I 2008: 118-125, DSL 2005: 415-416), prin opoziție cu numele comun. Distincția dintre cele două categorii se situează la nivel semantic, pragmatic și gramatical.

Din punct de vedere *semantic*, Npr denumește persoane pe care, totodată, le identifică, individualizându-le, față de Nc, care „desemnează obiecte încadrate în clase prin referirea la anumite trăsături generale esențiale” (GALR I 2008: 118).

Din punct de vedere *pragmatic*, identificarea interindividuală prin Npr se face prin apelul la cunoștințele comune participanților la actul comunicativ.

Din punct de vedere *gramatical*, Npr de persoană prezintă categoriile gramaticale specifice substantivului: genul, numărul, cazul și determinarea⁶.

⁴ În acord cu Gary-Prieur (2009), vom utiliza termenul *discurs* – în opoziție cu cel de *limbă* – într-un sens apropiat de cel al *enuțării*: « le discours est la mise en œuvre de la langue par un sujet parlant ; *discours* désigne un ensemble d’énoncés présentant une cohérence interne régie par des règles qui ne se limitent pas à celles de la grammaire, mais qui dépendent du mode d’insertion du discours dans la pratique sociale ».

⁵ Autoarea menționată (2009) opune « au *référent initial* associé à un Np par un acte de baptême le *référent discursif* qui peut être attribué à ce même Np du fait de sa position, dans un discours donné, dans un contexte incompatible avec l’instruction référentielle qui constitue le sens en langue de ce Np ».

⁶ În ce privește *genul*, pot fi identificate două clase de substantive proprii nume de persoană: masculine și feminine. (Excepție de la regula repartiției numelor în funcție de gen se înregistrează în cazul schimburilor între clase: nume feminine atribuite unor indivizi de sex masculin și invers, fenomen explicabil prin „libertatea denominației onomastice” (GALR I 2008: 120)). În ce privește *numărul*, există nume proprii „singulare” și „plurale” (mai mulți indivizi poartă același nume). În ce privește *cazul*, Npr subscrie la modelul flexionar al Nc. (Se distanțează de Nc prin prezența, la Npr, a indicelui specific de G-D masculin singular *lui* (vezi GALR I 2008: 125)). În ce privește *determinarea*, Npr de persoane sunt determinate prin specificul lor individualizator; totodată, ele participă la contexte cu actualizatori cu funcție de determinare.

2.4. Npr dobândit în cadrul unui act de botez este un « événement du monde dont la connaissance est présupposée par l'usage de tout Np » (Gary-Prieur 2009), realizat într-un cadru instituțional, validat la nivelul macrosocietății: adică, prin satisfacerea (eventual a) componentei religioase (botezul) și a componentei sociale, intracomunitare (consemnarea numelui în Registrul Civil). Ca urmare a îndeplinirii acestor două ritualuri oficiale (unul sacru, dar facultativ, în funcție de cutumele religiei la care aderă individul), celălalt profan, însă obligatoriu în vederea asigurării unei recunoașteri intraindividuale și civile (drepturi și obligații cetățenești), celui numit i se transcrie existența la nivelul unui complex fonetic („imaginea acustică”) care, însă, nu îi garantează individualizarea, „unicitatea” (excepție fac situațiile de discurs direct, care permit indicarea ostensivă a referentului).

2.5. Semnul lingvistic Npr, ca orice semn lingvistic, este convențional, arbitrar în ce privește semnificatul. Considerăm oportun să aducem în discuție instanța atribuitoare de nume, care este, de fiecare dată în cazurile standard, alta decât cea a purtătorului numelui respectiv.

2.5.1. Autoritatea, reprezentată de nominator, are deplină libertate de alegere, iar opțiunea este produsul intersecției voinței proprii, conjugate, eventual, cu acelea ale autorităților colaterale (părinți, nași, frați, alte rude, preot etc.); onomaturgul separă, din inventarul istoric corespunzător (sau nu) comunității natale, ocurența / ocurențele (un singur prenume sau mai multe) care saturează în cel mai mare grad preferințele nominale corespunzătoare gusturilor sale estetice la un moment dat (cf. și Lévi-Strauss 2011: 184). El este cel care investește numele propriu cu *sens*, „încarcă” forma fonetică extrasă,

- pe de o parte, cu prerogative estetice *proprii* – eufonice sau iterative (vezi cazul *numelor proprii ilustre*): încapsularea în numele actual a numelui actualizat al unui purtător anterior, exemplar în taxonomia nominatorului –, iar,

- pe de altă parte, cu prerogative estetice *specifice* comunității de rezidență.

Acesta intenționează să opereze un transfer semantic al proprietăților dinspre posesorul de drept, inițial, înspre titularul „accidental”, actualizat.

2.5.2. Afirmam anterior că selecția nominală are loc, în general, în interiorul unui repertoriu consacrat, tradiționalizat, „patentat” de o comunitate lingvistică națională, etnică, religioasă etc. Acesta este și argumentul potrivit căruia am găsit adecvat determinantul *convențional* pentru semnificarea numelor proprii oficiale. Am exploatat echivalența dintre *convenționalitatea* celor două laturi ale semnului lingvistic, deci inerentă și numelui propriu, și caracterul *convențional* deținut de același Npr din perspectiva celui numit, instanță pasivă, fără influență în alocarea unei semnificații numelui pe care îl poartă. El este doar colportorul întâmplător al unei (eventuale / potențiale) semnificații atribuite de altcineva.

2.5.3. Prin urmare, Npr oficial (cel conferit în actul de botez inițial) este *convențional* în dublu sens: pe de o parte, în raport cu semnificatul (traductibil în intenția nominatorului de a asocia complexului fonetic considerat un set de proprietăți definitorii pentru referentul inițial, dar pe care atributorul de nume le alocă *succesorilor* la numele respectiv („incarnările” ulterioare, *referenții discursivi*)); majoritatea utilizatorilor nu au acces la istoria care a precedat decizia nominală și, ca atare, Npr este opac, intransitiv din punct de vedere semantic. Pe de altă parte, *convenționalitatea* lui se raportează la modalitatea (oficială) prin care a înscris purtătorul în ordinea realității sociale. Așadar, semnificatul numelui propriu are *motivație extralingvistică* (alegerea numelui nu este aleatorie, ci este, în fiecare caz de numire,

expresia verbală a istoriei personale (a experienței estetice, a marcării descendenței paterne vs. materne, a subscrierii la moda denominativă în vigoare la un moment dat etc.) a atribuitorului de nume).

3. Denominații propriale: delimitarea conceptului

3.1. Datorită amplitudinii luate în ultimele decenii de procesul denotației personale, se impune lărgirea sferei semantice de cuprindere a noțiunii *nume propriu de persoană / antroponim* (cf. și Manu Magda 2011: 503-513), în sensul unei relaxări accentuate a limitelor de sens ale sintagmei și al înlesnirii pătrunderii unor formațiuni recente, rezultate fie din surse lingvistice interne (prin apelul la valențele lexico-gramaticale ale limbii: combinări, recategorizări funcționale sau prin exploatarea valențelor stilistice ale acestora: antonomază, metaforă, metonimie), fie din surse externe (împrumuturi din alte limbi). Numim formațiunile nominale obținute în urma unor procese de convertire lexico-semantică și / sau stilistică *denominații propriale*.

3.2. Denpr împrumută comportamentul semantic, pragmatic și gramatical al Npr, dobândind statut proprial numai în context; există, însă, și cazuri când semnificația unora dintre ele depășește limitele contextului și se fixează în limbă, lexicalizându-se (vezi, de ex., *miticii, doreii* etc)⁷.

Așadar, Denpr *se onimizează* prin utilizare în discursuri: "a referring expression [...] may evolve into a name (onymize) through the manner of its use in appropriate contexts" (Coates 2006: 29). Din punct de vedere pragmatic, definiția numelui propriu "has to do with linguistic *activities* or *states* in a context, and not with purely structural *properties* that would lead to the establishment of a determinable *class* of proper names" (Coates 2006: 30).

3.3. Atribuirea Denpr se face în afara proceselor instituționalizate, caracterul convențional (intrinsic numelui propriu) din acest punct de vedere declinându-și convenționalitatea. Este rațiunea pentru care am ales, pentru a desemna clasa Denpr, denumirea generică de *antroponime neconvenționale*. Aici am inclus următoarele subclase: *porecle, supranume, pseudonime, nickname-uri, hipocoristice, apelative individuale și de grup antroponimizate*. Toate acestea eliberează circumstanțial (în uz) informații despre purtătorul / purtătorii lor. Ele sunt o *prescurtare a unui mănunchi de descriții definite* (vezi Kripke 2001: 34-35, 56), de proprietăți comportamentale care *spun* ceva despre referent. Totalitatea acestor *instrucțiuni* descriu *conținutul* denotației propriale respective.

3.4. Față de Npr convenționale, al căror caracter proprial este constitutiv, Denpr dezvoltă natura proprială ocazional, în limitele discursului.

Accesul locutorilor la *sensul* (în limbă al) numelor proprii nu este condiționat de situarea lor în perimetrul discursiv⁸, însă există situații când descifrarea sensului este facilitată de context: de ex., prin apelul la funcția alocutivă, un individ A îl poate identifica pe un individ B folosindu-se de Npr propriu-zis în interpelare (ostensivă).

⁷ Și Npr convențional reunește nume provenite din apelative (*Ciobanu, Munteanu, Poalelungi, Țărălungă*), care și-au pierdut comunizarea și cărora contextul le garantează citirea corectă (scrierea cu majusculă, cunoașterea prealabilă împărtășită de interlocutori).

⁸ Uneori, numitul este purtătorul unui *nume ilustru*, ale cărui conotații [+notorietate, de ex.] sunt traducibile prin apelul la „cunoștințele enciclopedice” ale interactanților.

Citirea corectă a conținutului unei Denpr este restricționată de punerea în context⁹, fapt ce presupune o complicitate a participanților la interacțiunea verbală în direcția dispunerii și împărtășirii unui fond comun de cunoștințe și credințe¹⁰.

4. *Sens în limbă vs. interpretare în discurs, în cazul Npr și al Denpr*

4.1. Atribuirea de nume reprezintă în onomastică echivalentul operației de *desemnare*¹¹ în limbaj, ca funcție preliminară, de care locutorul uzează în cadrul interacțiunii verbale.

Semnalarea existenței oricărei entități (animate vs. inanimate) se realizează în limbă prin conferirea unui indicativ de subclasă (fiecare existent este parte a unei clase proxime, în care se înscrie printr-o marcă nominală specificatoare).

În cadrul desemnării interumane, codul nominal personal are rosturi individualizatoare. Finalitatea desemnării este invalidată în cazul în care decuparea limitelor unui particular (referent) se face dintr-un grup de alți referenți „omonimi” la nivelul marcării nominale (*i. e.* prin nume) specifice (altfel spus, desemnarea, citită ca individualizare, are realizare nulă în marcarea opoziției *X se cheamă Y și Z se cheamă (tot) Y*). Includerea în context – prin crearea unei situații discursive (de tip vorbire directă sau marcă ostensivă) de suprapunere nume-referent – anulează omominia antroponimică. Odată înregistrată „unicitatea” desemnatului („substantivele *proprie* desemnează obiecte «unice»” (GALR I 2008: 61), denominației respective i se recunoaște pertinenta între celelalte *semne* cu relevanță la nivelul *limbii* (vezi sensurile saussuriene ale termenilor evidențiați). Npr intră în *nomenclatura* (vezi Saussure 1998: 85) cuvintelor limbii, având un corespondent (material) în afara ei (în lucruri și în indivizi).

Deoarece reface legătura dintre un *concept* (purtătorul numelui) și o *imagine acustică* (înscrierea în limbă – prin nume – a posesorului), Npr satisface condițiile pentru a fi considerat semn lingvistic.

4.2. Uneori, Npr și Denpr *exemplare / ilustre* sunt folosite pentru marcarea trăsăturilor definitorii pentru alți referenți (discursivi). În astfel de situații se face trimitere la *conținutul* acestora, definit ca « un ensemble de propriétés attribuées au référent initial de ce nom propre dans un univers de croyance » (Gary-Prieur 1994: 51). Putem distinge, astfel, între *sensul* în limbă al numelui propriu și al denominațiilor propriale (sens reperabil și în cazul numelor comune¹²) și *conținutul* lor în discurs: „Când un nume propriu fixează un referent care poartă

⁹ Considerăm *contextualizarea* cea ipostază a limbii care permite citirea Denpr ca nume propriu. *Contextul lingvistic* reprezintă cea „parte a unui enunț (sau părți ale enunțului) care precedă și / sau urmează unitatea lingvistică supusă analizei și care îi condiționează prezența, forma sau funcția” (DSL 2005: 138). *Co-textul* reprezintă „vecinătatea imediată a unui fragment determinat de text; componentele verbale care îl preced și îi urmează” (*Ibidem*: 143).

¹⁰ „Definirea proprietăților într-un univers de credință permite o separare mai clară a «cunoștințelor enciclopedice» de «cunoștințele discursive». Astfel, în cazul cunoștințelor enciclopedice, formate din ansamblul cunoștințelor comune indivizilor dintr-un anumit spațiu cultural, putem apela la dicționare care conțin datele necesare despre numele proprii ilustre, pentru o bună interpretare a unui nume propriu obișnuit, putem face apel la cunoștințele discursive, al căror punct de plecare îl constituie discursul însuși” (Dincă 2002: 33).

¹¹ Pentru informații referitoare la nivelele limbajului, tipurile de competențe și conținuturile lingvistice corespunzătoare, vezi Coșeriu 1994: 135-136.

¹² „[...] există o echivalență semantică a numelor comune și a numelor proprii obișnuite: ambele au în comun existența sensului, în timp ce categoria numelui propriu se individualizează prin existența numelui proprii ilustre care funcționează atât la nivelul sensului, cât și la nivelul conținutului” (Dincă 2002: 34).

acest nume, el funcționează la nivelul sensului, conținutul său este luat în considerare în momentul în care acesta este folosit cu «valoare predicativă», pentru caracterizarea altor referenți” (Dincă 2002: 33). Un posibil conținut al Npr îl intuise Mill (1988), conform căruia numele propriu „evocă ceea ce interlocutorul știe deja despre referentul său” (ap. Dincă 2002: 33).

Prin urmare, Npr și Denpr au *sens* (*semnificatul* saussurian), *conceptul* fără a cărui recunoaștere nu pot fi semne lingvistice; *sensul* lor are caracter întâmplător, nemotivat lingvistic, iar locutorul, fiind limitat în alegerea semnului, nu are libertatea de a schimba ceva odată stabilit / recunoscut într-o comunitate lingvistică.

4.3. Situăm *sensul* (în accepție saussuriană) în *planul istoric al limbajului*, acolo unde semnele proprii s-au fixat în funcție de tradiția limbilor naturale (de ex., alegerea, în spațiul lingvistic românesc, a unor nume de botez ca *Himena*, *Marimar*, *Sefora*, *Solenda*, *Șarlina* sau *Alessandro*, *Bruno*, *Romariu* (pentru repertorii de nume „exotice” atribuite copiilor români, vezi O. Felecan 2013: 52-55) apreciem că este reflexul contactului intercultural, implicit și interlingual între civilizații etnolingvistice diferite, ca să ne reținem de la a face considerații referitoare la gusturile estetice discutabile ale părinților).

Existența dicționarelor de nume proprii de persoană (deci „canonizarea” / inventarierea în lexicoane) este dovada apropierii lor de către nivelul istoric al limbilor.

Considerăm că este reperabil un *sens* (în limbă) al numelui propriu în următoarele două situații:

a). fie prin raportare la atributorul de nume, acesta fiind susceptibil să aloce un eventual înțeles produsului nominal selectat în funcție de experiența de viață personală; în acest caz, *sensul* numelui propriu coincide cu povestea / istoria care precedă și determină alegerea nominală respectivă¹³;

b). fie prin raportare la referent (vezi teoria *referinței descriptive* a Npr), acesta fiind obligatoriu prezent în actul comunicativ și indicat de către interlocutor(i) prin ostensiune; în acest caz, *sensul* numelui propriu coincide cu referentul.

Prin *conținutul* lor, însă, Npr și Denpr aparțin *planului individual al limbajului*, fiind expresii umane intenționate: ele nu spun doar *ce* sunt lucrurile (*i. e.* nu doar înregimentează indivizi într-un nomenclator oficial *vs.* neoficial), ci *arată* și *cum* sunt lucrurile, adică eliberează un complex de trăsături asociate unui nume.

Dacă existența *sensului* este dependentă de actul de botez (inițial), existența *conținutului* este dependentă de actualizările contextuale, de punerea antroponimelor în uz¹⁴. Astfel, interpretarea lor depășește nivelul strict lingvistic și intră în cel pragmatic: „[...] numele propriu este un semn lingvistic, cu un semnificat la nivelul limbii, prin conținut, el

¹³ Se poate identifica și un sens „simbolic” (constituit prin recuperarea simbolismului fonetic) al denominațiilor propriale în special, atunci când semnificantul este un „ambalaj” fonetic pentru anumite proprietăți ale referentului (vezi cazul unor antroponime neconvenționale ca *Bâl-Bâl* – pentru o persoană bălbăită, *Gângu* – pentru o persoană care gângurește etc.). Observația este îndreptățită și în cazul sau mai ales în cazul unor zoonime: *Miau-Miau*.

¹⁴ „Existența acestor elemente exterioare planului limbii situează semantica numelui propriu la nivelul enunțării, respectiv realizarea exclusiv contextuală a sensului unui nume propriu” (Dincă 2002: 34). Decupate, extrase din *operă*, Npr și Denpr reprezintă instrumente ale gramaticii, operatori morfologici (realizează opoziția cu substantivele comune), și nu semantici, cu rol individualizator. În utilizare, acestea își îmbogățesc funcționalitatea, devenind elemente ale discursului.

trece dincolo de granițele limbii, viziunea pragmatică fiind cea în măsură să interpreteze realizarea contextuală a sensului unui nume propriu” (Dincă 2002: 35).

5. Referentul numelui propriu și al denotației propriale luate „în întrebuințare” vs. „în mențiune”¹⁵

5.1. Atât Npr, cât și Denpr se raportează la un *referent inițial*, posesorul original, reperul numelui în discuție, situat în realitatea extralingvistică. Numele *Ion*, de ex., denumind mai multe persoane, dovedește că există mai mulți referenți din diferite lumi reale, posibile, fictive, trecute, prezente sau viitoare, purtătoare ale aceluiași semn nominal identificator (*referința actuală*¹⁶) și nicidecum că numele respectiv desemnează clasa *Ionilor*. Fiecare individ este o entitate distinctă, întâmplător numită la fel cu o altă entitate¹⁷. Zona de intersecție a numelor proprii iterative este categoria generică, și anume clasa [+persoană]¹⁸.

Fiecare ocurență nominală circumscrie un purtător / referent. Doar *referentul inițial* este invariabil (vezi „designatorul rigid”, Kripke 2001), *referenții discursivi* se modifică, se multiplică în funcție de determinările contextuale.

Conținutul propriu / proprial face trimitere de fiecare dată la un anumit particular, chiar dacă prin intermediul lui se intenționează recuperarea / actualizarea proprietăților altui existent evocat în discurs¹⁹. Astfel, *conținutul* fixează atât *referentul inițial* (unic), cât și *referentul / referenții discursivi* (prin atașarea proprietăților „de împrumut” – explicite prin evocarea *referentului inițial* – la proprietățile „genetice” ale *referentului discursiv*, cel prezent în actul comunicativ).

5.2. Prin conținutul său, Npr este o *prescurtare* a unui cumul de *descripții definite* (vezi Kripke 2001: 34-35, 56).

¹⁵ „Un termen luat «în mențiune» (numită, de asemenea, folosire *autonimică*) se desemnează singur, în timp ce luat «în întrebuințare» (sau în folosire *standard*) vizează un referent dincolo de el” (Maingueneau 2008: 179-180).

¹⁶ Milner (1982) face distincție între *referința actuală* a unui termen, adică referentul termenului, și *referința virtuală*, adică semnificația lui lexicală. Un termen referențial poate avea referință virtuală „independent de întrebuințarea lui, în schimb el nu poate avea referință actuală decât în întrebuințare. De aceea, unui termen referențial i se poate atribui un referent, adică o referință actuală, doar dacă acest termen apare într-un enunț produs de un locutor” (*ap.* Moeschler, Reboul 1999: 328).

¹⁷ „Numele proprii corespund unei singure entități, sunt nume individuale, spre deosebire de numele comune, care identifică una sau mai multe entități dintr-un grup de entități de același fel” (Dincă 2002: 25). „Semnul care are o clasă extensională pentru designatul său se numește nume. Conform acestei definiții, indivizii denotați printr-un nume propriu ca Veronica nu au nicio proprietate comună atribuită lor în afara faptului că toți răspund la «Veronica» (Sebeok 2002: 83).

¹⁸ „«Numele proprii sunt nume de gradul al doilea» (Roșianu 1972). Un nume propriu identifică în primul rând clasa (persoană, munți, oraș etc.) – «reflectare de gradul întâi», apoi individualizează entitatea din această clasă, distinctă de celelalte din clasa respectivă, pe baza sensului care se construiește în timpul enunțării acestuia – «reflectare de gradul al doilea». Spunând *Mihai*, vom identifica mai întâi clasa [+persoană], apoi vom individualiza referentul acestui nume propriu pe baza informațiilor pe care cei doi interlocutori le dețin despre acest nume propriu.

Numele proprii se dovedesc a avea deci «un conținut dublu»: primul se oprește la nivelul numelui comun, al doilea conferă, în schimb, unicitate și individualitate referentului desemnat prin nume propriu. Pe de o parte, este vorba despre sensul lexical, general, noțional al acestora (reflectare de gradul I) la nivelul limbii, la care se adaugă «informația transmisă de complexul sonor în legătură cu obiectul denotat» (reflectare de gradul al II-lea) la nivelul vorbirii” (Dincă 2002: 26).

Totodată, există contexte onomastice în care Npr de persoană migrează din categoria generică a clasei [+persoană] înspre categoria generică a clasei [+animal], devenind, prin transfer intercategorial, zoonime.

¹⁹ „Anumite nume proprii (nume proprii ilustre) pot fi folosite ca termeni de comparație pentru caracterizarea altor referenți (referent discursiv)” (Dincă 2002: 33).

În primul context (1), Npr își blochează funcționalitatea „în întrebuintare” (la nivelul sensului, al limbii):

(1) *Ioana D'Arc este una dintre sfintele Bisericii Catolice.*

Reperarea *referinței actuale* este suficientă pentru decodarea corectă a mesajului.

În cel de-al doilea context (2), același nume își manifestă disponibilitatea luării „în mențiune”:

(2) *În atitudinea Ancăi am citit curajul Ioanei D'Arc.*

Folosindu-se de un *referent discursiv*²⁰, *Anca*, enunțul evocă *referentul inițial*, menționându-l totodată. *Referentul discursiv*, termenul comparat, se caracterizează prin proprietățile conținutului *referentului inițial*, termenul comparant, palimpsestul actualizat cu fiecare nouă mențiune. Acesta conține componenta rematică a enunțului, ale cărei informații le transferă, validându-le, asupra temei (*referentul discursiv*), dublându-i astfel latura cunoscută cu o latură nouă, de a cărei existență interlocutorul află din context. *Anca* este numele *invocat*, *Ioana D'Arc* este numele *evocat*.

5.3. Numele *invocat* este *monovalent* (face trimitere directă la un referent bine precizat)²¹, dar *plurivoc* (în el „se înscriu” mai mulți referenți, potențiali purtători, în diferite lumi posibile, ai numelui respectiv – vezi clasa persoanelor de sex feminin care au acest nume).

Numele *evocat* este un *designator rigid* (referentul original este unic în realitatea dată, iar trimiterea la acesta este indirectă, mediată de *referenți discursivi*). Altfel spus, prezența referentului *invocat* este garanția actualizării enunțiative a referentului *evocat*. La punerea în discurs a acestuia din urmă contribuie un conglomerat de voci (*puncte de vedere*), astfel încât numele *evocat* este polifonic. El concentrează o multiplicitate de „poziții” enunțiative determinate sau determinabile, o pluralitate de „voci” discursive, care se constituie în enunțuri aparținătoare unor surse enunțiative diferite (vezi Nølke *et al.* 2004 și Felecan 2011: 18-19):

- *punctul de vedere concomitent* (cu actul atribuirii de nume în cadrul botezului inițial): locutorul făuritor al numelui respectiv;

- *puncte de vedere sincrone*: colportorii numelui de-a lungul unui interval temporal determinat, limitat de marginile existenței referentului inițial;

- *puncte de vedere postume*: locutorii responsabili de actele de enunțare reluate și după încetarea existenței *referentului inițial* și „întruparea” proprietăților lui în *referenți discursivi*.

Locutorul este cel care „vocalizează” numele *evocat*, este producătorul lui, punând în scenă o succesiune de enunțiatori – „ființe discursive” responsabile de *punctele de vedere* exprimate – cu care se poate asocia sau de care se poate distanța.

²⁰ *Referentul discursiv* „este referentul caracterizat prin trăsături ale conținutului referentului inițial, care reprezintă termenul cu care se face comparația” (Dincă 2002: 32).

²¹ „Numele propriu este întotdeauna individual: se poate aplica *unui* obiect sau unui ansamblu de obiecte reale, dar totdeauna în mod individual (obiectului sau ansamblului ca *indivizi*)” (Coșeriu 2004: 282).

6. Concluzii

6.1. Vorbim despre *sensul* în limbă al Npr și despre *conținut* exclusiv la nivelul vorbirii, deoarece acesta din urmă „abreviază” trăsături ale titularului, actualizabile doar în interiorul unui enunț.

Sensul în limbă al unui Npr este dat de „mănunchiul de descriții definite” („referința virtuală”) asociate numelui respectiv, acesta existând independent de discurs.

Npr la nivelul limbii rămâne doar o latență susceptibilă de potențialități manifeste la nivelul vorbirii (al discursului). Utilizarea *sensului* din limbă al Npr în discurs creează diferite efecte pragmatice (de potențare, de ironizare etc.), în funcție de intenția locutorului: « [...] la description linguistique du sens d'un Np ne peut pas faire l'économie d'un double renvoi à l'extérieur de la grammaire proprement dite » (Gary-Prieur 2009). În plan lingvistic, Npr au valoarea unor simple instrumente (operatori gramaticali).

Considerarea numelor proprii în perspectivă pragmatică este garanția salvării lor de sterilitate semantică și șansa de a le transforma în „instrucțiuni de folosire” (în vorbire) a potențialităților limbii.

6.2. În cazul Npr, calificativul *proprial* este intrinsec, motivat „genetic”: un Npr este propriu prin natura sa ca fapt de limbă; el nu se „comunizează” decât în situațiile de lexicalizare (vezi, de ex., cazul genericelor *miticii*, *don juanii* etc.).

6.3. Npr sunt *monovalente* (nu sunt nume de clasă) și *multivoce* (ca semnificați): „Două nume de Juan cu aplicare diferită au în comun numai partea fizică, și nu partea semnificativă: nu reprezintă, de fapt, același cuvânt. [...] ele constituie un singur semn, dar sunt *simboluri* diferite” (Coșeriu 2004: 272).

6.4. Denpr sunt expresii nominale neconvenționale (au fost atribuite în alte împrejurări decât cele oficiale – botez inițial în biserică / consemnarea în Registrul Stării Civile –) și, prin urmare, nu pot suplini *de iure* Npr convenționale, au o „proprialitate” de circumstanță (nu constitutivă, ca a Npr) și caracter descriptiv.

6.5. Denpr provin fie din alte Npr (*Lenin*, pentru Marko Bela), fie din apelative care s-au *onimizat* „în întrebuintare” (*Marinarul*, pentru Traian Bănescu) și doar în această stare activă își conservă caracterul propriu. Ele sunt „expresii arătate”, formațiuni nominale „luate în mențiune”, utilizate autonimic.

Bibliografie

Bidu-Vrănceanu, Angela, Cristina Călărășu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, 2005, *Dicționar de științe ale limbii* (DSL), ediția a II-a, București, Editura Nemira.

Coates, Richard, 2006, *Some consequences and critiques of The Pragmatic Theory of Properhood*, în „Onoma”, Journal of the International Council of Onomastic Sciences, vol. 41, Uppsala (Sweden), p. 27-44.

Coșeriu, Eugen, 1994, *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică. Trei studii*, Chișinău, Editura Știința.

Coșeriu, Eugeniu, 2004, *Teoria limbajului și lingvistica generală. Cinci studii*, Ediție în limba română de Nicolae Saramandu, București, Editura Enciclopedică.

- Dincă, Daniela, 2002, *Gramatica numelui propriu. Aspecte ale determinării numelui propriu de persoană în română și franceză*, Craiova, Editura Universitaria.
- Ducrot, Oswald *et al.*, 1980, *Les Mots du discours*, Paris, Minuit.
- Felecan, Daiana, 2011, *Aspecte ale polifoniei lingvistice. Teorie și construcție*, ediția a doua, revizuită, Cluj-Napoca, Editura Mega.
- Felecan, Oliviu, 2013, *Un excurs onomastic în spațiul public românesc actual*, Cluj-Napoca, Editura Mega, Editura Argonaut, p. 52-55.
- Frege, B., 1971, *Écrits logiques et philosophiques*, tr. fr. C. Imbert, Paris, Le Seuil.
- Gardiner, Alan H., 1954, *The Theory of Proper Names: A Controversial Essay*, London, New York, Oxford University Press.
- Gary-Prieur, Marie Noëlle, 1994, *Grammaire du nom propre*, Paris, PUF.
- Gary-Prieur, Marie-Noëlle, 2009, *Le nom propre, entre langue et discours*, în *Les Carnets du Cediscor*, nr. 11/2009, disponibil online la adresa cediscor.revues.org/825
- Guțu Romalo, Valeria (coord.), 2008, *Gramatica limbii române (GALR)*, I, *Cuvântul*. Tiraj nou, revizuit, București, Editura Academiei Române.
- Kripke, Saul A., 2001, *Numire și necesitate*, trad. de Mircea Dumitru, București, Editura All.
- Lévi-Strauss, Claude, 2011, *Gândirea sălbatică*, ediția a doua, trad. de I. Pecher, Iași, Editura Polirom.
- Maingueneau, Dominique, 2008, *Lingvistică pentru textul literar*, trad. de Ioana-Crina Coroi și Nicoleta Loredana Moroșan, Iași, Institutul European.
- Manu Magda, Margareta, 2011, *Pragmatică și antroponimie (considerații teoretice referitoare la sistemul apelativelor în limba română actuală)*, în Felecan, Oliviu (coord.), *Numele și numirea. Actele Conferinței Internaționale de Onomastică, ediția I, Interferențe multietnice în antroponimie, Baia Mare, 19-21 septembrie 2011*, Cluj-Napoca, Editura Mega, p. 503-513.
- Mill, John Stuart, 1988, *Système de logique déductive et inductive*. Traduction française sur la 6e édition anglaise (1949: *A System of Logic*, London, Longmans; 1st ed.: 1866) par Louis Peisse. Liège, Pierre Mardaga Éditeur.
- Milner, J.-C., 1982, *Ordres et raisons de langue*, Paris, Seuil.
- Moeschler, Jacques, Anne Reboul, 1999, *Dicționar enciclopedic de pragmatică*, coordonarea traducerii Carmen Vlad, Liana Pop, Cluj, Editura Echinoc.
- Munteanu Siserman, Mihaela, *Le même qui est un autre ou comment transformer le poulet en rôti et le lin en chemise? Quelques aspects de la référence évolutive*, sub tipar.
- Nølke, H., Kjersti Fløttum, Coco Norén, 2004, *ScaPoLine, La théorie scandinave de la polyphonie linguistique*, Paris, Éditions Kimé.
- Roșianu, Ion, 1972, *Despre numele proprii și conținutul lor*, în „Cercetări de lingvistică”, anul XVII, nr. 2, p. 295-307.
- Russell, B., 1956, *Logic and Knowledge: Essays, 1901-1950*, (ed. by Robert C. Marsh.) London, Allen & Unwin.
- Saussure, Ferdinand de, 1998, *Curs de lingvistică generală*, publicat de Charles Bally și Albert Sechehaye, în colaborare cu Albert Riedlinger, trad. de Irina Izverna Tarabac, Iași, Editura Polirom.
- Sebeok, Thomas, A., 2002, *Semnele: o introducere în semiotică*, trad. de Sorin Mărculescu, București, Editura Humanitas.